

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВОКАЦІЮ ЗЛОЧИНУ З БОКУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

PROBLEM OF CRIMINAL LIABILITY FOR PROVOCATING A CRIME

Бредун С.О., студентка III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кривець О.В., студент III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено проблемі законодавчого закріплення та відповідальності за провокації кримінального правопорушення, відмежування провокації кримінального правопорушення від допустимих методів розслідування правоохоронними органами, адже ця тема становить не лише великий науковий інтерес, а й має суто практичне значення. Також висвітлено зарубіжну практику законодавчого закріплення та регулювання провокації кримінального правопорушення та проаналізовано судові рішення щодо цього питання. Звернено увагу на судову практику ЄСПЛ, яка є обов'язковою для виконання та застосування.

В країнах з ефективною правоохоронною діяльністю нерідко трапляються випадки зловживання з боку правоохоронців, і одним з видів цього є провокація кримінального правопорушення. ЄСПЛ у своїх судових рішеннях зазначав, що під провокацією кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів слід розуміти таку поведінку, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений. У Кримінальному кодексі не закріплена відповідальність правоохоронних органів за провокацію кримінального правопорушення (окрім провокації підкупу, що передбачене ст. 370 КК України [1]) – це є порушенням статті 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», тому існує проблема щодо притягнення осіб до відповідальності, які спровокували вчинення кримінального правопорушення, тобто даний інститут достатньо незрозумілий і потребує удосконалення.

Також у статті звернено увагу на можливість законодавчого закріплення термінів «легальна провокація» або «допустима провокація», як, наприклад, в США чи ФРН. Наведено дефініцію провокації кримінального правопорушення та критерії, за яких можливо констатувати наявність або відсутності цього явища з боку органів досудового розслідування, що сформовані практикою Європейського Суду з прав людини. У статті запропоновано способи подолання цього негативного явища шляхом зміни законодавчого регулювання цього питання.

Ключові слова: провокація кримінального правопорушення, правоохоронний орган, практика ЄСПЛ, судові рішення, доведення вини особи, невизнання доказів, провокація підкупу.

The article is devoted to the problem of legislative consolidation and responsibility for provoking a criminal offense, distinguishing the provocation of a criminal offense from acceptable methods of investigation by law enforcement agencies, because this topic is not only of great scientific interest, but also has a purely practical significance. The article also highlights the Foreign practice of legislative consolidation and regulation of provocation of a criminal offense and analyzes court decisions on this issue. Attention is drawn to the judicial practice of the ECHR, which is mandatory for application and implementation.

In countries with effective law enforcement activities, cases of abuse by law enforcement officers often occur, and one of the types of this is the provocation of a criminal offense. The ECtHR in its judgments noted that provocation of a criminal offense by law enforcement agencies should be understood as such behavior when the relevant law enforcement officers or persons acting on their instructions are not limited to passive investigation, but for the purpose of establishing a crime, that is, obtaining evidence and initiating a criminal case, influence the subject, inciting him to commit a crime that would otherwise not have been committed. The Criminal Code does not provide for the responsibility of law enforcement agencies for provoking a criminal offense (except for provocation of bribery, which is provided for in Article 370 of the Criminal Code of Ukraine [1]) – this is a violation of Article 3 of the Constitution of Ukraine “a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value in Ukraine”, so there is a problem of bringing persons to justice who provoked the commission of a criminal offense, that is, this institution is quite underdeveloped and needs to be improved.

The article also draws attention to the possibility of legislative consolidation of the terms “legal provocation” or “permissible provocation”, as, for example, in the United States or Germany. The definition of provocation of a criminal offense and the criteria under which it is possible to state the presence or absence of this phenomenon on the part of pre-trial investigation bodies formed by the practice of the European Court of human rights are given. The article suggests ways to overcome this negative phenomenon by changing the legislative regulation of this issue.

Key words: provocation of a criminal offense, law enforcement agency, ECtHR practice, court decisions, proving the guilt of a person, non-recognition of evidence, bribery provocation.

Постановка проблеми. Україна, відповідно до Конституції, є правовою державою, в якій визнається верховенство права. Це означає, що Україна визнає та імплементує до національного законодавства загально-визнані міжнародні норми права. ЄСПЛ на даний час уже в багатьох своїх рішеннях («Раманаускас проти Литви» [2], «Баннікова проти Російської Федерації» [4] та ін.) вказував на порушення з боку правоохоронних органів під час контролювання вчинення злочину щодо провокації особи на вчинення злочину. Відповідно до Закону України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» позиція вказаного суду є обов'язковою для виконання і національними судами України при розгляді судових справ. Згідно з нормами українського кримінального права, законодавчо закріплено лише відповідальність службових осіб

за провокацію підкупу. Проте як свідчить судова практика, провокація злочину можлива не лише у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [5-6], а й у сфері кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи [7-9], проти волі, честі та гідності особи [10, 11]; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів [12-14]; проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина [14-15]; проти громадської безпеки [18]; проти основ національної безпеки України [19]; проти власності [20-22]; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [23-26] [27, с. 3].

Таким чином існує проблема щодо притягнення осіб до відповідальності, які спровокували вчинення

кримінального правопорушення, оскільки даний інститут достатньо нерозвинений і потребує удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провокація кримінального правопорушення, як об'єкт наукових робіт, знайшла своє відображення у працях таких науковців: О.І. Альошиної, О.І. Александрова, К.В. Антонова, В.В. Дударенко, А.П. Запотоцького, Т.М. Івасишина, О.С. Осетрової та інших, Д. Л. Аббасової, Д. В. Каменського.

Мета статті. Здійснити аналіз зарубіжної та української судової практики щодо провокації кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів. Виявити відмінності, та визначити проблематику українського кримінально законодавства в цій сфері, надати шляхи її вирішення.

Вклад основного матеріалу. Провокація кримінального правопорушення як правовий інститут широко тлумачився ще в минулому столітті ЄСПЛ, і це не дивно, оскільки його важливість є актуальною і в наші часи. В країнах із сильною правоохоронною діяльністю нерідко трапляються випадки зловживання з боку правоохоронців, і одним з видів цього є провокація кримінального правопорушення. ЄСПЛ у своїх судових рішеннях зазначав, що під провокацією кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів слід розуміти таку поведінку, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений (§ 55 рішення у справі «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008 [2]). Тобто, особу схилиють до вчинення такого кримінального правопорушення, яке не було охоплене її умислом. Також ЄСПЛ зазначає, що провокація кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів не може бути виправдана публічним інтересом, а докази, отримані таким шляхом не можуть бути використані для доведення вини особи, оскільки таким чином буде порушене право особи на справедливий суд відповідно до п.1 ст. 6 ЄКПЛ («Худобін проти Росії» [3] тощо). Тобто, провокація (підбурювання) до вчинення злочину з боку правоохоронців є порушенням п. 1 ст. 6 цієї Конвенції.

Європейський суд з прав людини не забороняє використовувати у кримінальному провадженні докази, отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д), наприклад, операцій під прикриттям. Проте ЄСПЛ забороняє судам використовувати докази, отримані в результаті провокації правоохоронців. Тому проведення заходів, пов'язаних, наприклад, із використанням негласних агентів, повинне супроводжуватися відповідними гарантіями [3].

Безпосередньо, для відмежування провокації злочину від передбачених методів розслідування Європейський Суд з прав людини розробив відповідні критерії: чи були дії правоохоронних органів активними, чи мало місце з їх боку спонукання особи до вчинення злочину, наприклад, прояв ініціативи у контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування, підвищення ціни вище середньої; чи був би скоєний злочин без втручання правоохоронних органів; вагомість причин проведення оперативної закупівлі, чи були у правоохоронних органів об'єктивні дані про те, що особа була втягнута у злочинну діяльність і ймовірність вчинення нею злочину була суттєвою [2, 4].

Перевірка обґрунтованості підбурювання. У частині розгляду заяви про провокаційні дії, спрямовані на спонукання вчинення злочину з метою його викриття, Європейський Суд, звертає увагу на те, чи був би вчинений злочин без втручання органів влади. Визначення підбурювання, дане Європейським Судом у справі «Раманаускас проти Литви» (п. 55), говорить наступне: «Підбурювання з боку поліції має місце там, де задіяні посадові особи – співро-

бітники служб безпеки або особи, що діють за їх розпорядженням – не обмежувані фактично необхідною пасивною слідчою діяльністю, а такі, що здійснюють такий вплив на особу, як підбурювання до вчинення злочину, що в іншому випадку не був би вчинений, з метою забезпечити докази й почати карне переслідування. (...)».

У справі «Малінінас проти Литви» ЄСПЛ встановив, що оперативно-розшуковий захід мав на увазі провокацію злочину з метою його викриття: «ЄСПЛ відзначає, що ініціатива належить співробітникам поліції В., коли той першим звернувся до заявника з питанням про те, де він може придбати заборонені наркотики. Потім заявниця сама запропонувала постачати їм наркотики. У ході операції заявникові запропонували значну грошову суму – 3000 доларів США – за поставку великої кількості наркотиків, що явно являє собою підбурювання до постачання товарів. Суд першої інстанції визнав визначальну роль поліції... У цій справі дані елементи, на думку ЄСПЛ, розширили роль поліції від рамок таємних агентів до «агентів – провокаторів». Поліція не просто «приєдналася» до вчиненого злочину, а спровокувала його (...)» [28].

Д. В. Каменський у своїй науковій статті «Провокація кримінального правопорушення: порівняльно-правовий аспект» наводить приклади зарубіжного досвіду вирішення цієї проблеми. Розвиненим є інститут запобігання провокації злочину у США та Канаді. У цих країнах законодавчо закріплене таке поняття як легальна провокація, що полягає в тому, що правоохоронним органам дозволено вчиняти певні активні дії, тобто провокативні дії, щодо особи, у якої уже є намір вчинити кримінальне правопорушення. Особливо такою правомірною провокацією правоохоронні органи користуються задля зменшення криміногенної обстановки на певних локаціях (районах). Тобто, відповідно до практики ВС США, не буде вважатися провокацією підбурювання особи до вчинення протиправних дій, якщо у неї вже був умисел на їх вчинення. Основним відмінним елементом, який відрізняє легальну провокацію від провокації як такої – це умисел особи на вчинення протиправних дій. Виходячи з цього, провокацією як такою вважається вплив правоохоронних органів на особу, щоб схилити її вчинити злочин, наміру на вчинення якого не було.

Інший підхід щодо визначення провокації злочину можна прослідкувати у судовій практиці ФРН. Відмінність полягає в тому, що під провокацією розуміють не схилення особи до вчинення злочину, а прагнення змусити особу, яка вже готує вчинення злочину, діяти в невідгдних для неї умовах, таким чином полегшивши роботу правоохоронним органам при затриманні такої особи. Такий підхід показує законність методу провокації у німецькому кримінальному праві. Як пояснюють це німецькі юристи, що такі дії агента під прикриттям не є караними, оскільки вони спрямовані не на кінцевий результат, а на відвернення більш суспільно-небезпечних наслідків. Проте так само як і в судовій практиці США, кримінальному праву ФРН відома допустима провокація, що є схожою до американської, тобто така, яка провокує вчинення кримінального правопорушення особою, яка вже мала умисел на його вчинення [29, с. 6-7].

У сфері кримінально права України проблему провокації з боку правоохоронних органів вирішують відповідно до ч. 3 ст. 271 КПК, тобто невизнанням доказів, які були отримані таким шляхом. Проте відповідальність правоохоронців за такі дії не закріплена у КК України. Винятком є ст.370 КК, яка встановлює кримінальну відповідальність за провокацію підкупу. Але проаналізувавши судову практику, можна прослідкувати, що правоохоронні органи часто зловживають своїм службовим становищем, і провокують суб'єктів на вчинення кримінального правопорушення не тільки у сфері службової діяльності.

У судовій справі № 539/741/16-к [8] контроль за вчиненням злочину відбувався під оперативним супроводом

працівників СБУ. Чим визначальна дана справа – під час підготовки до злочинів саме працівниками правоохоронних органів було повністю змодельовано та розроблено всі основні етапи та деталі злочинів, визначено їх напрямки та необхідну кваліфікацію, заготовлено відповідний сценарій. Суд у повній мірі визнав провокацію злочину з боку працівників СБУ і визнав невинуватим та виправданим підсудного за пред'явленим обвинуваченням. Хоч і підсудного було визнано невинним, проте кримінальне провадження тривало довгий час, підсудному був призначений такий запобіжний захід, як тримання під вартою. Тобто, очевидно, підсудний за увесь час судового процесу зазнав значних страждань як фізичних, так і моральних. Через незаконні дії правоохоронних органів були порушені конституційні права підсудного, і за це ніхто не поніс відповідальності.

У справі № 372/988/15-к [7] були встановлені судом провокативні дії з боку правоохоронців щодо підсудного. Правоохоронці контролювали вчинення умисного злочину підсудним, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України (викрадення та утримання особи). Працівник правоохоронних органів допомагав підсудному у вчиненні даного злочину, при цьому підбурюючи його до вбивства викраденої особи, коли вони доставлять її до місця утримання. Таким чином, підсудний, маючи умисел лише на вчинення злочину передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України, за словами правоохоронця дав згоду на майбутнє вбивство викраденого, що потім додали до обвинувачення як готування до злочину, передбаченого пп. 3, 6, 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Зроблено це було з метою обтяжити покарання.

Суд визнав підсудного невинуватим у частині обвинувачення щодо готування до злочину, передбаченого пп. 3, 6, 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Потрібним на сьогоднішній день, враховуючи стан війни в Україні, було б актуальним закріплення у КК України відповідальності правоохоронних органів за провокацію злочину у сфері кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України. Покарання за такі злочини є одними з найсуворіших в КК і тому особа, яка була спровокована на вчинення злочину і як наслідок обвинувачується в суді – зазнає серйозних моральних страждань. Зазвичай, таким особам обирається запобіжний захід як тримання під вартою і враховуючи складність такої категорії справ, судовий процес триває роками. Такі особи позбавлені волі досить тривалий строк і в підсумку виправдовуються судом. Це не дивно, оскільки всі докази, отримані під час провокативних дій зі сторони правоохоронних органів визнаються не дійсними відповідно до ст. 89 КПК. Таким чином, особа знаходиться в стані постійного душевного хвилювання за себе, за своє майбутнє отримує сильні моральні страждання. Україна є правовою, соціальною та гуманною державою, де людина, її свобода честь та гідність визнаються найвищою цінністю. Доведення особи до стану сильних душевних страждань і приниження її честі та гідності повинні каратися.

Прикладом цього може послужити справа № 755/371/1 [19], де суд встановив, що підсудний діяв під контролем та за вказівкою співробітників СБ України. Правоохоронці схилили підсудного до вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 111 КК України, умислу на вчинення якого в особи не було. Всі дії із самого початку керувалися СБ України. На час судового розгляду щодо підсудного було встановлено запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Судовий процес відбувався 2 роки (з моменту затримання і до виправдувального вироку). Суд визнав всі докази по справі, які були отримані шляхом таких провокативних дій не дійсними і виправдав обвинуваченого. Як ми бачимо, особу було виправдано, проте відповідальності за нанесену моральну шкоду підсудному і за той факт, що він був позбавлений волі близько двох років ніхто не поніс.

Схожа ситуація прослідковується у справі № 592/404/17 [20], де особу обвинувачували у вчиненні аж трьох кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 307, ч. 2 ст. 309, ч. 3 ст. 187 КК України, тобто у декількох сферах кримінальних правопорушень, а саме: кримінальні правопорушення проти власності та кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення. Судом було встановлено, що стороною обвинувачення поза розумним сумнівом не спростовано тверджень сторони захисту щодо провокації цього злочину та не доведено, що він би був вчинений без втручання працівників правоохоронних органів. Це приводить до розуміння, що працівники правоохоронних органів вийшли за межі пасивного контролю за вчиненням кримінального правопорушення, і схилили особу до вчинення злочину, який би особа не вчинила без їхніх дій. Підсудного було виправдано за всіма статтями, проте, як уже було сказано вище, це не скасовує пережиток ним тих моральних страждань та обмежень свободи, яких особа зазнала з початку судового провадження і до визнання невинуватості. Складатися так, що особу можна спровокувати до вчинення злочину, потім її виправдати і не понести за це відповідальність.

Ми навели лише декілька судових проваджень, де, на нашу думку, прослідковується проблема відсутності відповідальності за провокацію кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів, проте судова практика набагато чисельніша.

Висновок. Як відомо, відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». На нашу думку, той факт, що в Кримінальному кодексі не закріплена відповідальність правоохоронних органів за провокацію кримінального правопорушення (окрім провокації підкупу [ст. 370 КК]) – є порушенням даної статті Конституції.

У ситуаціях, коли відбувається провокація кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів, Кримінальний процесуальний кодекс запобігає порушенню прав і свобод особи, шляхом визнання доказів недійсними, що були отримані внаслідок таких дій. Правоохоронні органи своїми діями «затягують» особу в судовий процес, що, як відомо, триває довгий, а іноді дуже довгий, час. Нерідко така особа позбавляється свободи, шляхом обрання запобіжного заходу тримання під вартою. Виходить так, що особу, яка не мала умислу вчинити кримінальне правопорушення, спровокували на такі дії, змусили пережити тяжкий період судового процесу, пережити тяжкі душевні переживання, пережити певний період часу з обмеженнями і таке інше. Звісно, таку особу визнають невинною, але її честь і гідність були порушені, і вона не може бути повернута до первісного стану – їй не повернеш втрачений час та можливості. Правоохоронні органи за це не несуть кримінальної відповідальності. Складатися так, що особу можна безкарно позбавити свободи або якимось чином обмежити її нормальне життя. На нашу думку, встановлення кримінальної відповідальності за провокацію злочину з боку правоохоронних органів значно скоротить випадки такого зловживання.

Підсумовуючи вище написане, ми вважаємо, що у Кримінальному кодексі слід закріпити таке поняття, як провокація кримінального правопорушення правоохоронними органами відповідно до міжнародної практики, зокрема судових висновків ЄСПЛ. Вважаємо за потрібне визначити і закріпити таке поняття, як допустима провокація кримінального правопорушення правоохоронними органами та здійснити чітке розмежування цих понять. Встановити кримінальну відповідальність для працівників правоохоронних органів за провокацію кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України, Закон України № 2341-III (2022) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.10.2022).
2. Case of Ramanauskas v. Lithuania (Application no. 55146/14): Judgment European Court of Human Rights, 20 February 2018. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180850> (Last accessed: 19.10.2022).
3. Case of Khudobin v. Russia (Application 59696/00): Judgment European Court of Human Rights, 26 October 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77692> (Last accessed: 19.10.2022).
4. Case of Bannikova v. Russia (Application 18757/06): Judgment European Court of Human Rights, 04 November 2010. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101589> (Last accessed: 19.10.2022).
5. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 09 жовтня 2020 р., судова справа № 592/4176/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92152789> (дата звернення: 19.10.2022).
6. Вирок Володимирецького районного суду Рівненської області від 23 жовтня 2015р., судова справа № 556/2155/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53074889> (дата звернення: 19.10.2022).
7. Вирок Обухівського районного суду Київської області від 24 грудня 2015 р., судова справа № 372/988/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54554751> (дата звернення: 19.10.2022).
8. Вирок Лубенського міськрайонного суду від 22 березня 2018 р., судова справа № 539/741/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72984213> (дата звернення: 19.10.2022).
9. Постанова Верховного Суду від 9 жовтня 2018 р., судова справа № 372/4155/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77684950> (дата звернення: 19.10.2022).
10. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 05 серпня 2020 р., судова справа № 343/1229/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90779224> (дата звернення: 19.10.2022).
11. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 26 липня 2019 р., судова справа № 552/5825/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83275561> (дата звернення: 19.10.2022).
12. Вирок Ленінського районного суду м. Харкова від 30 березня 2017 р., судова справа № 642/8876/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65666598> (дата звернення: 19.10.2022).
13. Вирок Баштанського районного суду Миколаївської області від 10 липня 2018 р., судова справа № 485/1576/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75203578> (дата звернення: 19.10.2022).
14. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 11 квітня 2016 р., судова справа № 607/5559/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57534601> (дата звернення: 19.10.2022).
15. Вирок Борщівського районного суду Тернопільської області від 23 вересня 2014 р., судова справа № 594/464/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40624751> (дата звернення: 19.10.2022).
16. Вирок Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 04 жовтня 2016 р., судова справа № 266/2586/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/61773423> (дата звернення: 19.10.2022).
17. Вирок Теребовлянського районного суду Тернопільської області від 19 червня 2017 р., судова справа № 606/1900/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67456083> (дата звернення: 19.10.2022).
18. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 26 лютого 2018 р., судова справа № 369/418/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72679646> (дата звернення: 19.10.2022).
19. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 06 червня 2019 р., судова справа № 755/371/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82233013> (дата звернення: 19.10.2022).
20. Вирок Зарічанського районного суду м. Суми від 3 лютого 2020 р., судова справа № 592/404/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87322213> (дата звернення: 19.10.2022).
21. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 30 жовтня 2018 р., судова справа № 761/34909/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77715953> (дата звернення: 19.10.2022).
22. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернігову від 28 листопада 2013 р., судова справа № 725/7099/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50884364> (дата звернення: 19.10.2022).
23. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 29 лютого 2016 р., судова справа № 332/59/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56171762> (дата звернення: 19.10.2022).
24. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 19 травня 2016 р., судова справа № 372/1706/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58335477> (дата звернення: 19.10.2022).
25. Ухвала Апеляційного суду Волинської області від червня 2016 р., судова справа № 159/6426/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58532798> (дата звернення: 19.10.2022).
26. Ухвала Апеляційного суду Херсонської області від 27 липня 2016 р., судова справа № 648/4006/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59368101> (дата звернення: 19.10.2022).
27. Аббасова Д. Л. Провокація кримінального правопорушення під час проведення контролю за вчиненням злочину: етико-правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 90 / редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. – Одеса : Гельветика, 2021. С. 3-10.
28. Case of Malininas v. Lithuania (Application 10071/04): Judgment European Court of Human Rights, 1 July 2008. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87223> (Last accessed: 10.04.2021).
29. Каменський Д.В. Провокація кримінального правопорушення: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4. С. 22–34.